

Խաղ գուսանական

ԱՍՔ ԱՌԱՋԻՆ

1

Մեներգողը

Մայր Անահիտը, երկու ձեռքերով, սեղմեց իր մարմնին
 Նշենու ծառի ճյուղը սրբազան
 Եվ ծնավ Արան:

Արան՝ արևի հրաթափ լույսի
 Հրեղեն թիավար,
 Արան՝ աստղերի հոտը պահպանող սրնդահար Դավիթ,
 Արշալույսների նուան գինիով հարքած տեսանող,
 Արան՝ թևավոր ցուլի եղջյուրների հազած խոլ ոգի,
 Արան՝ գարունը ոսկե շողերով պեղող և հերկող
 Բյուրեղյա արոր,
 Արան՝ բողբոջի աճը պաշտպանող ցողաթուրմ վահան,
 Կախարդանք ցանող բույրասփյուռ ռեհան,
 Արան՝ վառ ոգի և աստվածություն:

Մայր Անահիտը, երկու ձեռքերով, սեղմեց իր մարմնին
 Նշենու ծառի ճյուղը սրբազան
 Եվ ծնավ Արան:

Ողջունենք նրան, ողջունենք նրան:

Վիպասանը

Երբ արևելքի սահմանի ծայրին թափվող մշուշում
 Բացվեց երկնքի լուսաշող դուռը,
 Եվ ծովի մի կարմիր
 Սահեց սարերի սարսուղ կատարին—

Ամպերի միջից դուրս թռավ մի գունդ,
Շրջեց, ոլորվեց,
Տարածվեց անծայր, կանաչ մի հրդեհ՝
Երկիրը հայող մազլցեց լուսե աստիճաններով
Եվ ալլափոխվեց:

Հանկարծ հովերը

Վեր թռան խմբով,
Զարկին ամպերին վարդե թևերը,
Շաշեցին կամաց
Եվ, Արարատյան դաշտի վրայով,
Ճախրեցին, թռան փայլատակելով:

Գունդը վայր իջավ, որոտաց, ճեղքվեց
Եվ հրավառվեց:

Բոցերի միջից դուրս եկավ Արան:
Նրա հետ միասին
Դուրս եկան նաև
Ոսկե թևերով չորս շուն հրածին:

Արան գեղադեմ
Աստված էր վսեմ,
Այր էր վեհաշուք, խորունկ աչքերով՝
Լվացված երազի խոր ծովով կապույտ:
Ճկուն, ներդաշնակ, ձիդ սոճի մարմնով—
Գանգրահեր և շեկ:

Արևածաղի լճում թաթախված

Իր քայլերի տակ
Փթթող լույսերի շառալ էր շաղվում,
Եվ իր իրանը
Վեր էր սլանում
Ավյունով լեցուն բարդու ծառի պես:
Նա իր աջ ձեռքում բռնել էր ծաղկած մեծղի մի աղեղ
Եվ ակունքներով զարդարված գոտուց
Կախել էր բոցեղ, ոսկենախշ մի սուր:
Երբ Արան իջավ՝ բացվեց զարուհը:
Խիստ անտառներում սոսի և նոճի
Խուլ հառաչանքով խոսեցին կամաց:

Հակինթ և արծաթ ապարանջաններ

Կախած հովերը՝

Գաշտերի վրայով սուրացին արագ,

Եվ պարտեզներում նշենիները բարձրացան ոտքի,

Եվ տատանվեցին, և՛ սարսուղացին:

Արտը արթնացավ: Ամեն մի արմատ մի կանթեղ վառեց:

Բուրաստաններում ոսկեթափ մի վազք ճիչեր արձակեց:

Փթթող տնկերի ծիլերի վրայից բոց արյուն կաթեց,

Եվ մեղուները՝ զմրուխտ մանգաղով,

Հնձեցին բացվող վարդերի թույրը:

Հարբած գարունը

Ներս մտավ, կանգնեց ծաղկած ձեռքերով:

Կանաչ արտերը շողուն մետաքսների փռեցին չորս կողմ

Եվ խշխշացին:

Գառան բառաչը խառնվեց շուշանի հեծկլտանքներին:

Ծնվեց սմբուլը, և լալազարը,

Քրմապետ և մոգ,

Նայեց բախտավոր, ծիծաղուն, անհոգ:

Երբ Արան քայլեց՝ երկիրը ցնցվեց:

Մասիսի գլխից մինչև Հրազդանի շառաչող ափը,

Զորեղ ոգիներ, հողերի տակը, մուրճերը զարկին

Թնդող, շառաչող սալերի վրա,

Եվ մեր գետերը

Սուրացին արագ և վայր թափվեցին գոռում-գոշումով:

Արտուշտը երգեց, կաքավը կանչեց,

Եվ արագիլը՝ լայնաթև թափով,

Վեր ելավ կախվեց:

Արան աղեղը բարձրացրեց, լարեց:

Կանչեց շներին և մտավ անտառ:

Երբ մտավ անտառ՝ խիտ սաղարթներում

Ոսկեշարժ և խուլ փոթորիկ քայլեց:

Չայներ թնդացին: Կարծես երջանիկ

Եվ հարբած մի հով

Տրորեց ու շարժեց ծաղկման կանաչ ծով:

Լսվում է անտառի խառնափը, ջների հաչոցը,

հեռվից հնչող շեփուհների կանչերը:

Վիպապանք

Արայի մասին, շարեցին երգեր,
 Նվիրեցին զոհեր,
 Եվ բազինների առջև մարմար
 Առասպելեցին ձայներով հրավառ:

Երբ զոհ մատուցող դանակը քլմի
 Մխրճվում էր եղջրավոր այծի
 Խլրտող բկին՝ ժայթքող արյունը
 Բոսոր գետակ էր կազմում դաշտերում
 Եվ կակաչների թագը հրկիզում:

Երբ աղոթքների խոսքերը կախարդ
 Վեր էին ելնում և հորիզոնի
 Վրայից սավառնող ամպերին բախվում,
 Որթատունկերը արթնանում էին
 Եվ կանաչ ծիլեր նետում արևին:

Մի գուսան

Արան ներկա էր բոլոր վայրերում,
 Լեռների ծաղկած լանջերի ծոցում
 Նա սրնգահար և աստղահմա
 Հովիվ էր պարթև և մոգ երազի,
 Արտերի միջում ակոսներ բացող,
 Խոփի ատամով հողերը հերկող,
 Ծղների գլխին հարայ-հե՛յ կանչող
 Նա վեհ վարող էր—
 Լայնաբուռ ձեռքի արագ շարժումով
 Հունդերը նետող մեծղի ցանող էր:

Եզների մայրց:

Նրա լույսը ցնցող ներկա էր նրան
 Կարմիր շրթերով բացվող ծաղիկում,
 Նշենու թրթռուն ճյուղերի վրա,

Միրանի լեցվող, հյութեղ մսերում
Եվ խնձորենու ճերմակ բոցերում:

Արան ներկա էր բոլոր արտերում:

Գլխացող աղբյուր: Կուժերն
Իրենց սաերի վրա կրող հայ աղջիկներ:

Երբ լուսաբացի շողերի սակին
Թաքնված աղբյուրի զուլալ ջրերը
Մեծ սափորներով տուն էին տանում
Հայ աղջիկները,
Նրանց կրծքերի, նրանց աչտերի,
Թավշե աչքերի սարսուռն տենչանքում
Արան ներկա էր:

Նա էր վեր հանում քողը հարսների
Եվ նրանց տանջող, շփոթ երազից
Նա էր կառուցում բյուրեղյա դղյակ,
Արշունով սիրտ ողողում նրանց:

Նա էր, որ ջահել աղեղնավորի
Ժիր բազուկներում տաք պողպատ հալում,
Նրա աչքերը լեռներին շնչով,
Պայքարի համար, մաքրում, լվանում:

Բարիչ մի գուսան

Երբեմն հրեղեն Զիան վրա նստած,
Նա նետի նման վազում էր, սլանում
Լեռան լանջերի զառիվերներով:
Թռչող այդ ձիու վառ սմբակները
Որոտի նման թմբկում էին,
Ժած տալիս լեռան անհարթ կողերը
Եվ արձագանքվում ժայռերի դիմին,
Ու կիրճերի մեջ, խաղիտրապաններում:

Արան բնության բեղմնավոր թափի,
 Մաղկածլումի լույսը չէր միայն—
 Նա խորախորհուրդ, գերագույն ուժ էր:
 Ոգու կշեռք էր, ներդաշնակություն—
 Հիմնական պարի սկզբնասկիզբ շեշտով
 Տոգորված շքեղ մի աստվածություն:

Պարի եղանակներ:

Երբ ցանքերից հետո, արևամուտին,
 Շինական, հովիվ, աղջիկներ, կանայք
 Շողերի գծով շուրջպարում էին—
 Արան այնտեղ էր:

Նրա գեղակարկառ

Սոսու պես ճկուն, սլացիկ մարմինը
 Սարսուռն ոստումի ալիք էր դառնում,
 Աջ ու ձախ նետվում:

Եվ վերջալույսի

Լայն պատմութանը ուսերին գցած՝
 Նա միանում էր ոսկե նվազին:

Այդ վայրկյաններին ամեն ինչ լուռ՝
 Լսում էր նրա ոտքի դոփյունին
 Եվ շարժումների թևավոր ճախրին:

Տավղահարների բարձր նվագը
 Հոսում էր կանաչ դաշտերի վրայով
 Եվ ծաղիկների թարմ բաժակաները
 Լցնում ճաճանշող գինիով հույզի:

Առան պարում էր:

Լույսերի քոսոր ոտքերը կամաց
 Վեր էին սլանում լեռների վրայով
 Եվ ոգիները՝ երազով հարբած,
 Սավառնում էին:

Իրիկնամուտի անտղերի միջով,
Ամեն մի կույսի սիրատենչ սրտում
Նա թագավոր էր:

Նա, որ պիտի գա,
Հրավառ շրթերը տա իր շրթերին—
Նա, որ իր ծաղկուն, պայծառ գրկումով
Պիտի իրանը սեղմի ստինքներին
Եվ գորովալի, կրակոտ շոյանքով
Պիտի իր ծարավ վարդը արչունի:

Արան պարում էր:

Սև հողերի տակ արթնանում էին
Մաղկող ուժերի շոինդ վազքերը,
Դաշտերի վրա ծով էր տառապում,
Ե՛վ այգիներում, և՛ պարտեզներում
Անձայն ձայներով բաբախում էին
Նոր ծաղկումների կանաչ սրտերը:
Արան պարում էր:

Ոսկե այգ պարը
Ցնցում էր ամբողջ Հայոց աշխարհը:

ԱՍՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

1

Մեներգողը

Գարուն արածող վիթի աչքերը
Լեցվում են կանաչ երազանքներով—
Հարբած մի քամու թեթև ոտքերը
Մածկվում են ոսկե, կայծկլտող ցողով:

Արևի հրատապ ճառագայթներում
Սրվում է սրտի սուրը մոգության,
Եվ լեռը տանող արահետներում
Քայլում է փառքը նոր աստվածության:

Ա՛հ, թող կամարը Նդանակների
Բանա ամպերում իր լաշն աղեղը,
Եվ ձեռքը ուժգին անմահ հերոսի
Վառի իր նետով սիրո կանթեղը:

Շրթերին տարած քաժակը գինու
Լցվել է քոցեղ մրրիկի համով—
Ակոսում թաղված տերմերը հառ
Պայթում են խեղդված, խռով աղաղակով:

Աստղը փոխում է տեղը իր լույսի
Եվ սլանում է երկնքի վրայով,
Որպեսզի բախտի կենտրոնը փոխվի—
Բևեռը բևեռ որանի հույսով:

Ես բաց եմ անում թևերը իմ լաշն
Եվ ընդունում եմ հեղեղը գալնան,
Որ փոթորկել է տիեզերքը համայն—
Սիրո բոցերով կիզել Արային:

2

Մեջլիս է: Մես:

Առաջին գուսանը

Կեսօրվա պահին, երբ Արան հեծած
Իր երիվարը, կայծակի նման
Անցնում էր լանջով Արագած լեռան
Արոտատեղու արձաթիճ շերտով
Վազող աղբյուրի հոռաչող ափին—
Նա հանկարծ տեսավ արևը ուկուն
Խառնած մի տեսիլք:

Գեղանի, նրբին,
Վազող աղբյուրի հոռանքում նստած,
Շիկահեր և մերկ մի աստվածուհի
Կվացվում էր հանգիստ:

Արան իր ձիան սանձերը քաշեց՝
Նայեց, հիացավ:

Նոր արեգակի

Հրալույս ծովից իջած տեսիլքը
Պսակված էր բոսոր, դեղին շողերով,
Ծ՛վ իր թևերից, և՛ ստինքներից
Ճրագ էր սահում, ծփծփում օդում:

Նոր ծլած վարդի բարակ շրթերը
Սարսուռ էին, և իր վարսերը
Այրվող հարդի պես ծածկում ուները:

Վինի մի հառաչ: Թմբուկի մի զարկ:

Երբ հանդիպեցին նրանց աչքերը՝
Աղբյուրը լեցվեց գուլգուլանքներով,
Արաի մեջ խաղաց արծաթե մի հով,
Ցողերով ծածկված ծաղկաթփերը
Իրար մոտեցան, դողացին կամաց,
Եվ անտառները բողբոջող ձայնով
Մեղմ հառաչեցին:

Արան վայր իջավ՝

Ուղեց մոտենալ: Աղջիկը ջրից
Դուրս նետվեց արագ, նետեց ուներին
Մի շղարշ կապույտ: Նրա աչքերից
Կայծեր վայր ընկան և պլպլացին:

— Հեռացիր, գնա, մի՛ համարձակվիր,—
Գոռաց նա հուզված և ցասկոտ ձայնով
Եվ ջրի ափից թեթև ուտյունով,
Հեռացավ, վազեց:
Թեթևատուն Արան դուրս նետվեց,
Առաջը առավ այդ հրաշք աղջկա—
Նրան իր լույսում բռնեց, բանտարկեց:

— Հե՛յ, աղջիկ հրատես, մի՛ փախչիր այդպես:
Ես քո արևիդ աղբյուրը գիտեմ,

Կրծքերիդ վառված աստղերը գիտեմ,
Ինչ դու ես՝ ես եմ:
Անահիտ իմ մոր գուրգուրանքները,
Կախարդանքները և քո վարսերը
Ներկա են իմ մեջ ծննդյան օրից:

Ահա փթթել է, ծաղկել ու բացվել
Մեր զույգ սերմերի պայթած արյունը
Բոլոր վայրերում: Պետք է մեր ծառը
Դալար ճյուղերը նետի երկնքին,
Աճի, զարգանա, իրականանա:

Նա այդպես ասաց,
Աղջիկը կամաց
Գրկեց, վեր առավ,
Զետեղեց նրան իր թամբի առաջ—
Մտրակեց իր ձին:

Ամեն կողմից լսվում է վազող
ձիան սմբակների ձայնը: Վառը կանգնած
ծխախառաւրները շուրջպար են բռնում
և խմբերգում:

Ամբողջ այդ օրը երկիրը լեցվեց
Լեռից լեռ թռչող Արայի ձիու
Վրնջյուններով:

Գարունը ցնցվեց:

Ոսկե մատներով տրորեց ծառերը,
Բույսերի ծոցում հակինթ զետեղեց
Եվ ծաղիկների բուրումով հարբեց:

Մեներգող

Տե՛ր Արա,
Իմ շրթերիս արմատները
Հասնում են քո սրտիդ տենդին
Եվ աճում են լույսերով:

Արտ և սար խորասուզվում են քո մեջ
Եվ երգիդ աղբյուրից
Խմում զովությունը առավոտվա։

Աշխարհը հնչում է ինչպես շրջող մի գիսավոր։
Զմրուխտը խառնվում է հրին,
Եվ տարածությունը այլափոխվում է։

3

Վիպասան

Թագվոր-թագունի իջան պալատը՝
Շինված արևի լուսե քարերով
Եվ ցցված բլրի ծառազարդ գլխին։
Շենքը այրվում էր բյուրեղի նման—
Փղոսկրե դուռ ուներ, մարմարե պատեր,
Աշտարակ ուներ վերամբարձ, սլացիկ,
Առյուծ և վիշապ քանդակներ ուներ,
Ուներ որթենու և նռան զարդեր։

Երբ լուր տարածվեց թագունու մասին,
Նրա հուր-հրաշք աչքերի մասին,
Նրա գեղ այտերի կրակի մասին,
Բացված կակտշի շրթերի մասին—
Յոթ օր յոթ գիշեր հարսանիք արին։

Խրախնուրջան ձայները։

Կարասներ բացին հոտավետ գինու,
Մառերի տակին սփռոց փռեցին—
Կերան, խմեցին, զարկին փանդիոր
Եվ երգ շարելով՝ պարեր պարեցին։

Լեռների կողմից հովիվներ իջան՝
Աստղերով լեցված վառվռուն աչքերով,
Իջան քրմերը, մոզերը հայոց,
Գառներ և եզներ զոհեցին բազում,
Կերան, խմեցին։

Առաջին ժայթքող

Օղան արյունի վառ հոսանքի մեջ
Նրանք թաթխեցին երկայն կարմիր թել՝
Թագվոր-թագուհուն վկա կանչելով,
Կոչեցին ոգին արգասավորման:

Ճիւղ ջահելներից,

Թագվորի համար,
Թիկնապահ խմբեր ընտրեցին շուտով,
Ընտրեցին նաև գեղանի քավոր,
Որպեսզի կտրի իր ձեռքի սրով
Խնձորը՝ ծածկված մեխակ ու մեղրով:

Տաք ձիեր հեծած երիտասարդներ
Խաղեր խաղացին դաշտերի վրայով
Եվ դեպի երկինք ուղղած աղնդով
Սրածայր նետի տարափ թափեցին:

Ասին, կանչեցին: Ասին, թե Արան,
Անահիտ տիկնոջ ոսկեծի՞ն տղան,
Ուժն է սրբազան,
Որով արևը հասկերի սրտում
Աճման բոցեր է զետեղում, վառում:
Թե տերևները իր պատմութանի
Ալմաղ են փթթում, և թե վարդերի
Բույրը և թույրը գալիս է նրանից:

Ասին, թե Արան ոգին է այն մեծ,
Որ հասած նռան արյունի բոցով
Կիզում է կույսի ծոցը հրաթով
Եվ իր առնությամբ՝ ծագի լույսերում
Կյանքեր է ստեղծում և բեղմնավորում:

Ասին, թե Արան բոլոր մայրերի
Կրծքերից հոսող ջերմ է բերկրալի,
Վազքերի միջից վազող կրակ է,
Սիրո սիրասուր, անուշ դանակ է:

Գարունը թնդաց, երգեց, քղաճեց:

Երկնքի հրատապ լույսով համբուրված
Ճոխ այգիները տոատ ծաղկեցին,
Ակոս առ ակոս ճեղքված արտերում
Բարձրացան կանաչ հասկերի ծիլեր,
Եվ ծաղիկները, դաշտերի գրկում,
Վառեցին խնկի բուրոդ ածուխներ:

Շինականները
Զորս կողմ հառեցին իրենց աչքերը
Եվ ուրախացան: Եկել էր ահա,
Ծաղկել և աճել արտերի վրա
Բերքը այս տարվա:

Գոմերից ելած

Անթիվ տավարը՝ ամպի պես աճած՝
Լեռն էր մագլցում, մայում, բառաչում:
Եվ գլուղի մարդիկ իրենց բեղերը
Երկայն շոյեցին,
Ե՛վ ուրախացան, և՛ կատակեցին:

Ի՛նչ մեծ էր, հսկա բերքը այս տարվա:

Թմրուկի, վիճի ուրախ ձայներ:

ԱՍՔ ԵՐՐՈՐԴ

I

Առաջին գուսան

Ասեմ՝ լսեցեք:
Բարև տանք հրավառ աստղադաշտերը
Հերկող սայլերին,
Թռչող արևի բոսոր թևերին,
Իրիկունների բլուրներից իջնող
Քրտնած ձիերին:
Ասեմ՝ լսեցեք:

Օջախի առջև նստած ժամանակ
 Ձեր զույգ աչքերը տվեք երազին—
 Խմեցեք կում-կում դեպքերի քամած
 Ուժեղ և լեղի
 Օշարակները:
 Ասեմ՝ լսեցեք:
 Արա աստծո աճած համբավը,
 Նրա դեմքի լույսը, գեղեցկությունը:
 Թև առավ, անցավ երկրի սահմանը,
 Օտար ցեղերի ականջին հասավ:
 Քայլեց դաշտերով, լեռներ մագլցեց—
 Դյուցազնավիպեց, ասքի վերածվեց:
 Ալան և պարթև, մոսկեր և հատեր,
 Ստեպանների աղատ սկյութացիները,
 Արևածագի բազում տոհմերը,
 Տոթ Միջագետքի սևամորթները—
 Երազ ներշնչող ոսկե բառերով
 Պատմեցին քաջի մեծության մասին,
 Պատմեցին նրան, փառաբանեցին—
 Զոհեր զոհեցին:

Երկրորդ գուսան

Ասեմ՝ լսեցեք:
 Ասորիների անապատ երկրում
 Կար-չկար հզոր, սևավարս և թուխ,
 Ամենի, կախարդ մի աստվածունի:
 Այդ աստվածունին՝ ամենի, կախարդ,
 Օձի աղավնու զուգումից ծնված,
 Իշտարի կրակե կաթով մեծացած—
 Ինքնակալ և բիրտ մի տիրունի էր,
 Մթին աշխարհի հույզերի վիհ էր:
 Սրտերի՝ քարայր, սիրո՝ խորխորատ:
 Չկար սիրահար,
 Որ նրա հրատապ կրքին դիմանար:
 Վաժաշտ և նենգ, սրբազան պոռնիկ—
 Անապատ երկրի այս Շամիրամը,
 Սերը բաղում էր հասած մրգի պնս,

Խածում, վայելում բոցավառ համբ,
Ապա, ալլալված, կատաղած, հրակեղ,
Սրասույր դաշույնը խփում էր սրտին,
Արյունում, սպանում իր սիրահարին:

Օձ էր թունավոր, ճերմակ աղավնի,
Նրա երակներում հոսող արյունը,
Նրա հաստ շրթերի տարփագին դողը,
Նրա մութ կրծքերի բոցե ալիքը,
Նրա պորաք տանջող հուրը, մրրիկը
Խարույկի նման բոցկլտում էին,
Փոթորկում, կիզում իր գիշերները,
Դաշունահարում իր գրգիռները:

Շատ մեղմ արևելյան երածշաուրջուն:

Մեղր, քաղնիք և սեռ արաանայտող մի մեղեդիացում՝ ներքին հեծկլաան-
քով և տառախներով լեցված:

Երրորդ գուսան

Ուշ երեկո էր:

Իր դարատափի

Փարթամ բույսերով զարդարված այգում
Նա լուռ պառկել էր, գիտում էր լուսնին:
Մեծ անապատի կլանիչ տոթ շունչը՝
Տարփով մոլեգնած ծալքերում մարմնի՝
Երազանքների գրգիռ էր հյուսում
Եվ իր աչքերի վառված անդունդը
Հույզերով պեղում:
Երածիշտները,
Նուրբ շոյանքներով,
Գրողում էին վինի նրբին լարերը—
Լեցնում պարտեզը զսպված հառաչով:

Կես մերկ թագուհին,
Ոսկե իր թասը սեղմած շրթերին,
Արմավից շինված գինի էր խմում
Եվ լուսնի հրեղեն թեփից ընկած
Հակինթ բոցերի մեջը տառապում:

Հեալից տարածվող
Մթառնած և լերկ ափազի ծովից
Շոգու և առթի ամառ էր մազլցում:
Լուռ էր աշխարհը:
Գինին և երգը,
Հրապառ վարդերի, նունուֆարների
Թույնը և բուշրը,
Հովահարների թեթև զեփյուռը
Իր երաններում ջերմ էին թափում
Եվ իր մարմինը ցնցում ու չեցնում
Անուշ և փարթամ ցանկություններով:

Սարսուռով լեցված իր մեծ աշքերը
Թաղուհին կամաց հառեց երկնքին
Եվ հանկարծ ցնցվեց:
Կամար հոնքերը
Կխուց և նայեց:
Վանդակի միջում փակված մի թռչուն
Երկայն դաշլաշլեց:

Երածիշտները

Խուլորեն զարկին դողուն թմբուկին:

Թաղուհին արագ պարպեց իր թափը,
Սծեց շրթերը և նորից նայեց,
Նայեց զարմանքով հեռավոր լուսնին:
Ի՞նչ էր այդ, երա՞գ:

Թառամած ոսկե ճառագայթներում
Նախ լայն և պայծառ մի արատ կազմվեց —
Մի արատ կազմվեց, կամաց ոլորվեց,
Ապա, ջահի պես, ուժով բռնկեց:
Ի՞նչ էր այդ, երա՞գ, խորհուրդ մի նշա՞ն,
Դևերի նետած գաղտնի մի ուռկա՞ն:

Թաղուհու ցնցված մարմինը դողաց:
Սովերների միջում — նա պարզ տեսնում էր —
Վեր էր սլանում մի աստվածություն:
Ի՞նչ գեղեցիկ էր:

Նրա ձիգ մարմինը,
Ուսերին թափվող գեղին վարսերը,
Կապույտ ջառաչլով լեցված աչքերը,
Ճկուն իրանը, սլոր թևերը,
Բարձր ճակատը, շրթերը նրբին
Խենթացնող էին, աննման, հրաժին:

Կրակի պես վառվեց սիրտը թագուհու
Մարմնի ծալքերում խոլաջերմ գինու
Մի ալիք վազեց
Եվ պորտը տրորեց:
«Թող դան մոգերը, շուտ դան մոգերը»:

Եվ երբ մոգերը
Եկան, կանգնեցին, Էրկրպագեցին —
Նա վեր բարձրացրեց այրվող աչքերը
Եվ մատը ցցեց, ցույց տվավ լուսնին:

Նայեցին երկաշն և պրպտեցին
Լուսնո երեսը, նրա ցից լեռները:
Մեծ քրմապետը աստղերը շափեց,
Փսփսաց գաղտնի մոգական բառեր,
Կոչեց ոգիներ, թևավոր դևեր,
Ապա, աչքերը կես խփած, ասաց.

— Օ՛, մեծ Շամիրամ,
Երկրի, երկնքի անհաղթ տիրուհի,
Այն, որ տեսնում ես, արևի թևից
Ընկած պատկեր է: Շրջանք լույսի
Արտացոլում է, ինչպես հայելի,
Ճակատագրական տեսիլք մի վսեմ,
Մի աստվածություն, գեղեցիկ, հրադեմ:
Գարո՞ւնն է արդյոք: Եթե գարունն է,
Պոռթկող սերմերի ծլման ավյունն է —
Պատկերն է Արա կոչված դյուցազնի,
Հարևան տերը Հայոց աշխարհի:

Նայիր, երկնքի մեջտեղը անցնող
 Արծաթե լույսի բարակ այն շերտը
 Ճամփա է հրատապ, որի բոցերով
 Կյանքը անցնում է մահվան սահմանը,
 Գնում միանում աստղերի խմբին:
 Զոդիակոսի մոտ, Մեծ Արջը, ցնցված,
 Գրեթե կաշում է Վիշապի պոչին:
 Թռչող Ջիան մոտ կրակներ են դիզված,
 Ինչ որ նշան է, որ խեցգետինը՝
 Նրկիրը Հայոց, պիտի ետ սողա
 Եվ քո զենքերի տակը բոցկլտա:

Օ՛, Մեծ Թագուհի, ամեն ինչ պարզ է:
 Ճակատագիրը
 Իր անիվները տանում շրջում է
 Կախարդված լուսնի շավիղի միջից,
 Փնտրում է Բայը, դարբնում Մակդիրը:
 Ապա նա պատմեց, ոգևորվելով,
 Արայի մասին, որ արթնացնում է
 Գարնան ուժերը, բողբոջների մեջ
 Արյուն է դիզում և ինքն էլ՝ հրաշեջ,
 Մաղկում, փթթում է, կյանք ատնում անվերջ:

Մեծ քրմապետ

Ասեմ, հայերը
 Ըմբոստ մարդիկ են, հոգիով կառչած
 Իրենց մեծ երկրին: Եվ ի՞նչ երկիր է...
 Փարթամ, զովաշունչ, լեցված լուսավոր
 Այգ ու պարտեզով և ձյունագագաթ
 Հսկա լեռներով:

Փուսան

Թագուհու սիրտը բաբախեց ուժգին,
 Եվ մեծ աչքերից կայծեր վայր ընկան:
 Նա գինու թասը տարավ շրթերին
 Իվ կամաց ծծեց:

Եթե այդպես է ձեր պատմած Արան—
 Ուզում եմ նրան:
 Ղրկեցեք նրա մոտ մեծ դեսպաններին,
 Հետևորդներով, բազում ուղտերով
 Եվ նվերներով թանկարժեք ու նուրբ:
 Թող գա բաժանի իմ անկողինը:
 Լինի տերը իմ, իմ ամուսինը:

Եթե այդպես է ձեր պատմած Արան—
 Ուզում եմ նրան:

ԱՍՔ ՉՈՐՐՈՐԴ

1

Վիպասան

Եվ ճամփա ընկավ մոգ և քրմերի
 Եվ դեսպանների մի մեծ շքախումբ:
 Զարդ ու մետաքսով ծածկված ուղտերի
 Շարանը անցավ անապատները,
 Անցավ փոսերը, անցավ ցից և թումբ
 Եվ, երերալով ու զրնգալով,
 Մազլցեց դանդաղ մեծ բարձունքները —
 Հասավ Հայաստան:

Երբ, բլրի վրայից,

Ասորիները տեսան ծաղկազարդ
 Եվ ոսկեգլխակ հսկա արտերը—
 Շոյեցին իրենց ճոխ մորուքները,
 Մնացին հափշտակված:

Հունիս էր բոցված,
 Հրաբորբ արևը
 Իր աղամանդե լուսե թևերը

Վայր էր երկարել,
Ճառագայթների տարածել գետեր,
Բոցով, ոսկիով լվացնլ արտեր,
Հնկղմել փարթամ բուրաստաններում,
Ինչ տեսարան էր... Հսկա լեռներում
Ձյուն էր և բյուրեղ,
Իսկ վարը, դաշտում՝ կանաչ ջրհեղեղ:

Հասան Արայի լուսավոր պալատ:
Փողեր փչեցին—
Ներս հրավիրվեցին:

Երկայն շապիկներ

Հագած մոզերի շարքի ետևից
Խմբով ներս մտան բազում ծառաներ,
Վայր դրին նվերներն իրենց ուսերից—
Երկրպագեցին:

Հետո ներս եկան,

Արծաթե փարթամ զենքերով զինված,
Կոնաձև, հարուստ գլխարկներ հագած,
Հաղթանդամ և ժիր նետահարները:
Ապա քայլեցին՝ խուճուճ մազերով,
Ծանր գանգուրներ հյուսված մորուքով,
Բարդ օղեր կախած և իրանները
Ոսկեզարդ ու ճոխ գոտիով սեղմած՝
Մեծ դեսպանները:

Արան՝ դարմացած,
Նայեց այդ մարդկանց, նայեց գանձերին
Եվ համբերությամբ լսեց ճառերը:

Մեծ դեսպան

Մեր աստվածունհին,
Վեհ Շամիրամը, նա, որ իր կամքի
Հարվածով ահեղ սարսափ է ցանում
Ամբողջ աշխարհում, հրաման է տալիս
Հով և մորիկին, տարվա շորս կողմի
Իրար հաջորդող եղանակներին,

Մարդկանց գործերին, կանանց հղիության,
Լուսնի փրկարար մակընթացության,
Աստղերի շարժման, թագավորներին—
Իր մեծ աչքերի ճրագը պայծառ
Նետել է վրադ և ցանկանում է,
Որ շուտ գաս մոտը, բաժանես իր բարձր,
Իշխանությունը, անհամար գանձը,
Քր երկրների հարստությունը:

Վիպասան

Ասաց, բարեկեց ու գետին փռվեց:
Արան, զվարճացած, կամաց ծիծաղեց
Եվ այսպես խոսեց.

Արա

Իշտարի հաջորդ, աղափնուց ծնված,
Շամիրամ կոչվող թագուհու մասին
Լսել եմ հաճախ:

Նրան բարև տարեք

Եվ ասեք, որ չեմ կարող երբեք
Լքել երկիրս:

Ես այս հողերի

Ամեն մի ծլող բույսին և ծառին
Կապված եմ մարմնով՝ մարմնով, հոգով:
Իմ երակներում շրջող արյունը

Նրա արյունն է,

Իմ արև լույսս՝ նրա սրտից ժայթքող
Հուզման մեծ թևն է, և սուրս լուսեղ՝
Նրա զորության թափն է մշտահեղեղ:
Իմացեք նաև, ամուսնացած եմ
Հոգուս օղակված այն վեհ Դիցուհուն,
Որի աչքերը մի-մի ճրագ են՝
Իջած աստղերի ջահերից անմար:

Ձեր մեծ թագուհու երկրի շուկայում
Արմավի ծառը քեղմնավորում են
Գնած վարսանդով: Ես ծախու վարսանդ
Չեմ կարող լինել, չեմ լինի երբեք:
Շուտ վերադարձեք երկիրը ձեր տոթ,

Լուսնով կախարդված անապատները—
Թե չէ լեռների և անտառների
Մեր ոգիները կարթնանան հանկարծ
Եվ ձեռք կհալածեն:

2

Շամիրամի շֆեղ պալատում: Մոգեր,
գինված մարդիկ, սպասավորներ, պահա-
պաններ, ծառաներ: Դուք առջև շղթայված
վագրեր և ստրուկներ:

Վիպասան

Մինչ Բաբելոնում, քաղաք պալատում,
Պատրաստվում էին ընդունել Արան,
Եվ Շամիրամը՝ յուզերով օծված,
Թափանցիկ և նուրբ շղարշներում կորած,

Հոնքերը նախշված, վարսերը ներկված՝
Այրվում էր տենդում անհամբեր սպասման—
Եկան սարսափած իր դեսպանները
Եվ հաղորդեցին սև լուրը մերժման:

Թագուհին շարժեց իր բոց աչքերը,
Կուրծքը վեր թռավ, շունչը ծանրացավ—
Կատաղեց, գոռաց:

Շամիրամ

Թող նոր դեսպաններ,
Ավելի ճարտար ախտադամավորներ
Վազեն նրա մոտ և ամեն զնով,
Ամեն խոստումով համոզեն նրան:

Վիպասան

Այս անգամ հեծան Հայոց սահմանում
Գնած նժույգների Թամբեցին նրանց
Հրափայլ զարդերով և մետաքսներով
Պճնած թամբերով և, գիշեր-ցերեկ,

Արագ սուրացին, հասան Արային
Եվ նորից ստացան նույն պատասխանը:

Շամիրամ

Հրաման եմ տալիս դաշունահարել
Այդ դեսպաններին: Սյուներից կախել
Հետևորդներին:

Հրաման եմ տալիս

Առնել գանձերի հսկա մի քանակ,
Արձաններ ոսկե, փղոսկրե սեղաններ,
Որ ինձ ղրկած էր Մեծ Փարավոնը—
Առնել հյուսվածքներ, բյուրեղյա սկիհներ,
Ակունքով ալյուր հարուստ վզնոցներ,
Հաղվագյուտ օղեր, արծաթ վահաններ,
Եվ, Եգիպտոսի մոգերի շինած,
Գաղտնի և կախարդ հմայող բուրումներ:

Վիպասան

Քեռնեցին գանձեր, հարստություններ,
Հեծան նժույզներ ավելի արագ
Եվ, անապատի ամպեր բարձրացնող
Ավազի միջով, տոթահար քամու
Դեղին վալոցի մշուշի միջով,
Ասպատակեցին, հասան Արային:
Զոքեցին հլու
Եվ հաղորդեցին կամքը թագուհու:

Արա

Իզուր եք բերել ձեր ճոխ գանձերը,
Իմ երկրում ունեմ այնպիսի գանձեր,
Որոնց նմանը ոչ մի տեղ չկա:

Իմ լուսաբացի

Զեռքերով կախված ամեն մի ցողը
Ավելի արժե, քան ձեր թանկագին
Քարերով ծածկված երկայն օղերը:
Արտում տատանվող հակինթ հասկերը,

Լեռան Կատարի ձնծաղիկները,
Անտառում քայլող արծաթ հովերը,
Իրիկնամուտի ծովի պես փովող
Բոց ու կրակը ավելի արժեն,
Քան ձեր իրերի տեսքը սակեղան:

Վիպասան

Երբ Շամիրամը

Այդ կտրուկ մեթման վառ լուրը առավ՝
Պալատում մի խուլ փոթորիկ քայլեց:
Ճենթացած և կույր, թաղուհին վազեց
Դահլիճից դահլիճ,

Դաշունահարեց

Իր նաժիշաներին, սիրահարներին
Եվ գոռաց, կանչեց,
Քարշ գալով գետնին:

Մի մութ գիշեր էր:

Աքլորի ժամին,

Նա՝ ալլափոխված, զեյթ թռավ հանկարծ
Եվ, գալարվելով ու փրփրելով,
Իր մոտը կանչեց զորավարներին
Եվ հրաման տվավ—
Կազմել մեծ բանակ,
Ջիեր ժողովել արագասմբակ,
Աֆրիկյան փղեր և մեծաքանակ
Աղեղնավորներ ու ոտավորներ—
Դառնալ վառ կրակ,
Արագ,
Ինչպես քամի, ինչպես մրրիկ,
Ինչպես անզուսպ, փրփրող ալիք,
Ինչպես աշնան խուլ փոթորիկ,
Վազել, զարնել,
Փշրել, քանդել
Եվ Արալին բռնել, բերել:

Փողերի ձայներ: Կանչ և աղմուկ:

Հովերի ոռոգ:

1

ՎԻՍՏԱՆԱՆ

Արարատ լեռան առջեք փռված
Ոսկեզօծ դաշտում մեծ այգեքաղ էր:
Բերքը առատ էր:

Զրնգում էին գերանդիները

Եվ մանգաղները —

Խոտ ու հատ հնձում, հասկերը կտրում,
Բլուրներ դիզում, կալսում, ամբարում:

Աշնան այտերը հրավառվում էին,
Նրա հուր ձեռքերը սարսռում էին,
Կրծքերը նրա երերում էին:

Ամեն մի ողկույզ

Արև էր և հույզ, ամեն մի ծիրան՝
Հակինթե մի շողք, ամեն մի սալոր՝
Թավշադույն ակունք և ամեն մի նուռ՝
Արյունով լցված բոցավառ մի հուր:

Հասուն դեղձերից լույս էր վար թօրում,
Խնձորի թուշը ամաշկոտ վարդ էր,
Տանձի սրածայր, հյութեղ սափորը
Լեցված էր համի, համի և բույրի
Անուշ նեկտարով:

Եվ թուղի մեջը

Ծոռում էր մեղրը՝ ճաթած շրթերը
Կարկառում հարբած, շլացած մեղվին:

Արաշին գոսան

Արարատ լեռան առջև փռված
Ոսկեղծ դաշտում մեծ այգեքաղ էր:

Արաշի ոգին՝ թևավոր, հրածին,
Խորասուզվում էր հյութի գետերում,
Սլման և ծաղկման արծաթ աղբյուրում,
Լվացվում հասնումի ճառագայթներում,
Ճախրում տեղից տեղ և՛ բոցաաղեզ,
Նիրհում ավյունի հրե աշխարհում
Եվ նոր ձևերով փթթումին հասնում:

Այս հար ծովացման հեղեղի վրայով,
Շրշուն մետաքսներ շոյող սաքերով,
Իր փերիների հետը միասին,
Անցնում էր երգով Հայոց թագուհին:

Իրիկունները,
Երբ աղջիկների սաքերի տակը
Ճզգանը տնջում, լեցվում էր հոսող
Խաղողի հյութով—

Պարի և երգի ձայներ:

Շինականները, հին մի կարասի շուրջը բոլորված,
Եղջյուրաթասը երկնքին ցցած,
Քեֆ էին անում՝
Ուրախ և տմբլան երգեր հառաչում:

Երբ վերջալույսը
Իր բոսոր նավի առագաստները
Քաշում էր, ծալում և, գունատվելով,
Իջնում վիհերը՝ արթնանում էին
Լեռ ու անտառի, արտ ու պարտեզի
Մեծ ոգիները:

Ջրերի միջից դուրս էին գալիս
Հրեղեն ձիեր, վիշապ-ձկները,
Հուր գոմեշները և փերիները
Եվ, լուսաշողշող պսպղանքներով,
Սավառնում էին արտերի վրայով:

Գիշերվա սլահին,

Երբ որ լուսինը ոսկե վահանը
Կախում էր հմայված երկնքի ծայրին
Եվ վայր էր թափում իր շեկ լույսերի
Թառամած ոսկին—

Բոլոր բույսերը՝

Մառը ծառի հետ, ծաղիկը ծաղկին
Գրկախառնվելով՝ տատանվում էին
Եվ վառ ձայներով իրար հետ խոսում:

Ջրերը հանկարծ կանգ էին առնում,
Եվ ջահելները, բաբախուն սրտով,
Սպասում էին, որ գետ և լճին
Նետած իրերը
Զուտ ոսկի դառնան կամ ակունք հրաշոդ:

Ժայռերի միջից, ապառաժների
Պատռած ճեղքերից,
Դուրս էին գալիս ուրվականները,
Մանր ոտքերով շափում դաշտերը,
Վազվզում, սահում և ալգիների
Կանաչի վրայով ցատկում ծառեծառ,
Թթվահամ հոնի արյունը ծծում,
Միրանի անուշ մսերը ծամում,
Ապա, լուսնո շեկ ճառագայթներով,
Մազլցում անհայտ, կորչում ամպերում:

Ա՛հ, ուրախ եղեք—

Լեցրեք փարչերը.

Թող փանդիոները

Զարնեն և երգեն

Աշնան տաղերը:

Վիպասան

Արան աշնտեղ էր: Նա ամեն տեղ էր,
Քարերի ծոցում նա հոսուն ջուր էր,
Ծառերի գլխին թեթև սարսուռ էր,
Քլրի կատարին հարսնուկի հուր էր
Եվ աղջիկների կրծքերի վրա
Նա մի ալ-վալա
Բոց սիրտ թև էր:

Առաջին գուսան

Լեցրեք փարչերը,
Թող փանդիւղները
Զարնեն և երգեն
Աշնան տաղերը:

Խումբը

Լեցրե՛ք փարչերը, թող փանդիւղները
Զարնեն և երգեն աշնան տաղերը:
Գրլեջան:

Ահա շրջել են վերի աստղերը՝
Վար թափել իրենց հրե վարսերը:
Մըրալե:

Աղջի, մի՛ ծածկիր սրտիդ աղերսը —
Կաքավիր նաղով շուրջպարի ներսը:
Գրլեջան:

Եկ, քո աչքերիդ շուշանը քաղենք —
Եկ, քո շրթերիդ համերը խմենք:
Մըրալե:

Տղա, բարձրացուր սուրբ քո սրտիդ—
Փոխիր ամառը քո սև աչքերիդ:

Գրլեջան:

Ա՛հ, թող պայտերը անսանձ քո ձիուդ
Դուփեն, կայծակեն ճամփեքում հոգուդ:

Մըրալե:

Թող հասկը հասկին նետի իր ոսկին,
Գնա, միանա Արայի սրտին:

Գրլեջան:

Լեցրեք փարշերը, թող փանդիւնները
Ջարնեն և երգեն աշնան տաղերը:

Մըրալե:

Պարը գնալով աշխուժանում է: Մափ,
ծնծղա, թմբուկ:

Մեներգողի ձայն

Մարդը հող է և ժամանակ: Մարդը հող է և ծիլ: Մարդը հող է և մահ:

Փոթորկվում և փոխվում են եղանակները: Լույսերը շրջվում են, և շափերը փոխում են իրենց նուանկյունին:

Առյուծը՝ անվախ և կանաչ, ոռնում է ոստանի շորս դռների առջև: Քամիները ման են դալիս պողպատե սմբակների հագած: Լեռան թևերով ձիերը խրխնջում են, պատռում ամպերը, կայծակում:

Ահա հնչում են փողերը:

Փոթորիկը պատռում է իր թմբուկները:

Հայր Արամազդ, Մայր Անահիտ—

Արա, Արա, Արա:

Վիպասան

Աշունը փշրեց ճյուղերը իր բոց,
 Լճերի վրայից ամպեր վազեցին,
 Բախվեցին իրար և, որոտալով,
 Թռան, ժողվեցին Մասիսի գլխին:

Հովը պատռտեց կրծքերը իր սև,
 Հասկերը քանդեց, ծառերը կոտրեց,
 Վայեց, հառաչեց:

Անձրև և կարկուտ

Մրճահարեցին դաշտերը դեղնած
 Եվ, գետակ-գետակ, հոսեցին կատղած
 Բլուրների վրայից, ժայռերի միջով:
 Հրաբորբ արևը իր վառ ուղտերի
 Սանձերը քաշեց՝ ներս մտավ կամաց
 Ադեղնավորը:

Կարճացավ օրը,

Եվ նոյեմբերը հեծկլտաց, սողաց:

Հայոց աշխարհը ժած եկավ, ցնցվեց:
 Կատաղի թափով մի մեծ փոթորիկ
 Իր սև դևերին աղատ արձակեց
 Եվ առաջացավ, դարձավ գոռ մրրիկ:
 Կորդվաց լեռների փեշերով մթնած
 Վեր մագլցեցին Ասորեստանի
 Բյուր բանակները:

Յոթ անգամ հազար

Ոտքով քայլողներ, երեսուն հազար
 Հեծելազորքեր, հարյուր հիսուն փիղ,
 Վեց հարյուր ուղտեր, զրահավոր կառքեր,
 Չորս կողմից ժողված հաստաշուրթ ցեղեր

Ճեղքեցին քարոտ կիրճեր, ճամփաներ
Եւ, բղավելով, թմբկահարելով,
Եկան կանգնեցին Հայոց աշխարհի
Սրբազան դաշտում,

Որպեսզի նվաճեն

Եւ գերի տանեն
Արև Արային:

Տեղ հասան թե չէ՝ զորապետները
Հրամաններ տվին: Զորքը բաժնեցին
Աչ ու ձախ թևի, պատսպարեցին
Գնդերի ետև, որոնց պաշտոնն էր՝
Օգնել կատաղի ձիավորներին,
Առաջը առնել կողմերից եկող
Հարձակումների:

Այդ դասավորման

Մեջտեղում դրին ոտավորներին,
Ժիր փաղանգներին և նրանց առջև
Դրին աֆրիկյան հսկայամարմին
Անհաղթ փղերին:
«Թող գան հայերը, չափվեն թող մեզ հետ,—
Կատաղած գոռաց մի ծեր քրմապետ,—
Թող գան հայերը, չափվեն թող մեզ հետ»:

Առաջին գուսան

Աշնան մետաղե, վնդող ձայները
Մեծղայի նման կպան ժայռերին:
Թափվեցին մեռած, չոր տերևները,
Եւ Արարատի գլխի բերդերից
Ոլորուն կրակով շանթեր վայր ընկան,
Եւ դղրդացին, և՛ փայլատակեցին:

Երկրորդ գուսան

Արան այդ տեսավ՝ ձայն տվավ մարդկանց:
Հունձի և քաղի աշխատանքները

Կրած մարգիկը արագ զինւնցին,
Կազմեցին գնդեր ձիավորների
Նվ, մի-մի աղեղ, մի-մի թուր բռնած,
Կանգնեցին սեղմված շարքը Գյուլագինի:

Հաշոց աստվածը՝ գեղադիմ և վեհ,
Ճերմակ ձի հեծած, ազեղը ձեռքին,
Մի մեծ թուր կախած,

Ասես ամպերի

Միջից դուրս եկած հրաբորբ լույս լինէր՝
Շաւքող տեսիլք:

Նրա զույգ աչքերը

Պարզ էին, ինչպէս երկինք մի լազուր,
Նվ իր վարսերը՝ արևադանդուր,
Բոցկլտում էին ուսերի վրա:

Ամպերի դրոշոց: Թմբուկների
ճարվածներ: Նետերի շվոց:

Առաջին գոսան

Հաշոց աստվածը իր թուրը հանեց,
Իր կարիճների առջևը ընկավ,
Թափով խոյացավ
Նվ, Բաբելոնի զորքերի մեջը,
Վիթխարի ուժով գրոհեց և կռվեց:

Թշնամու նետած
Վահան-նիզակով դինված շարքերը,
Բքից տրորված ծառերի նման,
Աջ ու ձախ ընկան և, սասանվելով,
Դաշտը ծածկեցին հազար դիակով
Նվ ետ քաշվեցին:

Երբ Շամիրամը

Իր ոսկեզօծված կառքի վրայից
Այդ գուժը տեսավ՝ դողաց, կատաղեց:
Հրամաններ տվաւ, գոռաց, հայհոյեց:

Զորականները ասին. — Քաղաքի,
Դա հով է և բուր
Լեռներից իջած դա հով է անմահ,
Դա հով է և բուր:

— Կտրեք այդ հովի թևերը խկույն, —
Խենթացած ձայնով բղավեց թաղաճիւն:
— Կտրել այդ հովի թևերը խկույն, —
Կրկնեցին խմբով բոլոր ձայները:

Եվ նոր գնդերը՝

Բռնած երկաթե հսկա վահաններ,
Առաջ նետվեցին, վայեցին, զարկին,
Զարկին, վայեցին:

Արան իր թուրը բարձր կարկառեց,
Մտրակեց իր ձին, ամենի ուժով,
Թշնամիների շարքերը հեռեց:
Իր քաջ հայերը՝ փոթորկամրցիկ
Հոսանքներ կազմած, պարտարում էին
Զտեսնված մի ուղմ:

Հայ երկրների

Բոլոր վայրերից՝ Սյունիքից, Տայքից,
Վասպուրականից, գիշեր և ցերեկ
Ճամփա կտրելով, նոր մարտիկների
Փազանդներ էին շուտափույթ հառնում,
Արային միանում:

Հանձնել Մուշին

Ասորեստանի սլոռնիկ թաղաճո՞ւն,
Նրա ամպ խավարից ելած ուժերի՞ն,
Դժոխքում սնված ուրվականների՞ն,
Քէ՛, այդ չէ՛, այդ չէ՛:

Չէ, այդ չէ, այդ չէ... գնդերը հրե՛
Նիզակ նիզակին, սրեր սրերին
Շանթահար զարնով՝ անշուալ գրոհով
Հարձակվում էին, կովում բոց թափում:

Վախցած փղերը ետ էին փախչում:
Տեղի, նիզակի շաշյունը ահեղ
Արձագանքվում էր ամբողջ երկնքում
Եվ, հեղեղ դարձած, վայր էր գլորվում:
Թագունհին նայեց՝ իր գույնը նետեց:
Իր բոց բիրերից կայծակներ ընկան:
Նա աշտահարված՝ իր բազուկները
Դողալով ցցեց դեպի երկինքը
Եվ Ուրուխ, Ասագ, Ալա և Գալլա
Անվերջ գոռալով, կանչեց Դեերին:

Վազելով եկան քրմեր և մոզեր:
Ասին. — Թագունհի, թշնամի մի ամալ,
Երկնքից կախված սպառնում է զորքին:

— Ամալի սրտի մեջ մխրճել նիզակ,
Արյունել նրան, տապալել արագ:

— Ամալի սրտի մեջ մխրճել նիզակ,
Արյունել նրան, տապալել արագ, —
Շարքերով զորքի գոռացին կրկնակ:

Այդ կանչը անդադար կրկնվում է
և արձագանքվում:

Թշնամին բերավ զորավոր խմբեր:
Օդը ցնցեցին ծնծղա և շեփոր:
Կատաղի ռազմը սկավեց նորից:
Թավալվող ամալի այդ ուժի առջև
Հայ մարտիկները տատամսեցին
Եվ ետ քաշվեցին:

Բայց երբ որ տեսան

Արայի գլխի շուրջը պտտվող
Հրավառ լույսերը,
Եվ երբ որ տեսան իր հսկա սրի
Զարկի տակ ընկնող թշնամիներին՝
Առաջ նետվեցին, կովեցին գինով:

Իրիկնամուտին, երբ ամեն կողմից
Առվակ առ առվակ արյուն էր հոսում,
Եվ մարտիկները մեծ հոգնությունից
Կուրացած էին՝ մեկ էլ հովերեր
Անտառի միջից մի խարշափ վազեց,
Ապա դղրդող մի որոտ ժայթքեց:
Ալբերի խմբեր, մի էգ ու բռնած,
Նրան խեղդեցին, զոհեցին նրան:
Ուր թպրտաց: Ալբերը լացին:

Ուր թպրտաց, ալբերը լացին,
Եվ այդ վայրկյանին
Որոտող ամպից վայր իջավ մի նետ,
Մտավ Արայի նժույգի կողին՝
Վայր գլորեց նրան:

Օ՛, մեծ Շամիրամ,

Արայի հուր ձին սև արյուն փսխեց,
Ընկավ, տապալվեց:
— Զլինի որ դիպչեք,
Արյունեք, սպանեք Արա Դյուցազնին,
Նրան ողջ քոնեք և մոտա բերեք:

Եվ Շամիրամը, հուզումից ցնցված,
Իր վեցձիանի կառքը վեր բշեց
Եվ բլրի գլխին անհամբեր սպասեց:

Փանդիոի ողբ: Վիների լաց:

Երբ հորիզոնի սարսռատատան,
Թռչնած վարդերը կամաց վայր ընկան,
Մենակյաց մի հով, պղնձե թևերը
Արագ շարժելով, ճեղքեց ամպերը,
Սուրալով իջավ և, հառաչելով,
Դեգերեց, անցավ դաշտի վրայով:

Խուլ մի հեծկլտանք

Տրորեց աշխարհը:

Արան՝ թագաժող ծաղկափնտ գարնան,
Նետը մխրճված սրբազան կրծքին,
Նշենու կտարած բոսոր ճյուղի պեռ,
Հողին հանձնել էր առաղերսին հրակեզ:

ԱՅՔ ՅՈՒՆԻՐՈՐԴ

1

Մեներգող

Օ՛, ցավ, օ՛, ցավ, օ՛, ցավ.

Աստված մի մեռավ:

Սփրթնեցին շրթերն արևի,

Լույսը բեկվեց,

Եվ առաղը առավոտյան մորմոքելով

Պսպղաց:

Օ՛, ցավ, օ՛, ցավ, օ՛, ցավ.

Աստված մի մեռավ:

Գարունը փշրեց իր անիվները,

Շվարեցին սերմերը,

Եվ ծառերը աղքատացան:

Մեռավ Արան, մեռավ Արան՝

Սրբազան սիրտը ծաղկող գարնան:

Գուսան

Ամբողջ էրկիրը սասանած լռեց:

Սարերի վրայով, դաշտերի վրայով

Սառնաշունչ և մերկ մի ձմեռ քաչկեց:

Լեռները իրենց բարձր գագաթը

Մածկեցին ահրեկած ամպերի ծոցում,

Եվ առանձնացավ վեռ Արարատը:

Սուր վշտով պեղված հողերի տակից

Որոտներ անցան: Երկնքի ծայրից
Շանթահար ընկան պատռտված լույսեր
Եվ Տայքից մինչև Գուգարք ու Մովքը,
Մինչև Սասունը, Փայտակարանը
Սուգի դառնաողբ ձայներ բարձրացան
Եվ աղաղակներ բողոքի ցասման:

Ողբասան կանայք, քրմերին խառնված,
Քալկեցին պարով, վայելով լացին—
Զոհաբերեցին իրենց վարսերը
Եվ պատռեցին իրենց կրծքերը:

Ողբասաններ

Արա Գեղեցիկ, Արա Գեղեցիկ...
Երբ նա վայր ընկավ,
Մեռավ—
Զեռքերը սառած կպան հողերին՝
Հողերը դժբախտ լուռ մորմոքեցին:

Երբ նա վայր ընկավ,
Մեռավ—
Անահիտ իր մոր սրտիցը կաթեց,
Երկու մեծ կաթիլ վառ արյուն կաթեց՝
Լեռ ու ձոր ցնցեց:
Օ՛, բողբոջների լուսատու աստված,
Օ՛, գարուն քանդված...
Սոսյաց անտառի մերկացած ու չոր սաղարթների տակ,
Հիվանդ արտերում, դաշտերում գատարկ
Ողբ ասին, լացին լորի և տատրակ:

Լացին, ողբացին, ինչպես ողբում են,
Ինչպես ողբում են, կրծքին ծեծելով,
Հարազատ մի հոր դիակի առաջ,
Գետում խեղդված զավակի առաջ,
Փերթաթափ եղած խեղճ վարդի առջև,
Տանիքը փլված խրճիթի առջև,
Կույր ծնված աղայի խավարի առջև—

Լացին, ողբացին, սրինգները վշտի
Հեծկլտանքներով լացին, ողբացին,
Եվ լացավ, ողբաց քարի տակ սեղմված ռեհանը թռչնած—
Անցորեն արտը քամիով ծեծված,
Զորցած աղբյուրի ափը մենակյաց,
Ծաղիկից զրկված բլրի կատարը,
Արևը կորցրած խաբված ամառը:

Գուսան

Մինչ բիրտ ասորիք ամեն ինչ քանդում,
Ավերում էին—

Ամենավսեմ,

Գոռող, քաջարի Հայոց այրերը
Վեր էին ցցում իրենց սրերը,
Գոռում, բողբոռում
Եվ ետ պահանջում իրենց Արային:
Տարոնի դաշտից, Աղձնիքից, Մոկքից,
Հայկական Պարի հպարտ լեռներից
Նոր մարդիկ էին գալիս անդադար
Եվ բարկությունից ցնցված, դողահար,
Պատրաստվում էին նոր պատերազմի:

— Մենք ետ ենք ուզում մեր վեհ Արային:
Քաջեր, ժողվեցեք մեր մարտիկներին
Եվ հուր ու կրակով նետվենք կովի դաշտ՝
Տապալենք, հաղթենք թշնամուն անհաշտ:
Մենք ետ ենք ուզում մեր վեհ Արային:
Եվ այդ ձայների արձագանքները
Լեռնեղեռ անցան, ընկան դաշտերը
Եվ որոտացին:

Երբ Շամիրամը այդ կոչը լսեց՝

Վախեցավ, հուզվեց:
Կանչեց քրմերին, կախարդողներին
Եվ հայտնեց նրանց, որ աստվածները
Հրաման են ստացել լքել ամպերը,
Շուտափույթ իջնել
Եվ Արա քաջին նոր կյանք պարգևել:

Դիակապուտների խմբեր գնացին
Եվ հազարավոր դիակների մեջ,
Գտան Արային:

Հայեր

— Մենք ետ ենք ուզում մեր վեհ Արային:

Գուսան

Գտան Արային և տարան պալատ:
Նրա գորովալի և գեղ մարմինը
Պառկած էր անշունչ, ինչպես մի արձան:
Ճակատի վրա մի վերք էր բացվել՝
Սուտակի նման պսպղուն վառվել:
Գունատվել էին իր շրթունքները,
Բայց իր գանգրավոր, վեհաշուք գլխի
Շուրջը հրավառ մի լույս էր վառվում
Եվ ճառագայթում:

Շամիրամ

Ես չէի ուզում նրան մեռած տեսնել,
Գեղանի դեմքը սփրթնած տեսնել,
Եվ իր շրթերը անարյուն տեսնել,
Թո՛ղ նրա ճրագը աստղերից իջնի
Եվ սիրտը նրա կյանքով բարախի:

Լսվում է շուրս շնիկների
մոկտոցը:

Գուսան

Օրերը անցան: Իզուր մոգերը,
Գաղտնի բառերի կախարդող շեշտով,
Վերակոչեցին մութ ոգիներին՝
Իշտար, Մարգուկին, դև և ալքերին —
Արան չարթնացավ:

Տասներկու ցերեկ,
Տասներկու գիշեր նրա շուրջը դարձան:
Տասներեքերորդ օրվա լուսաշող ծագին
Ամպերը հանկարծ խուլ որոտացին
Եվ ճարճատելով, կայծակներ ընկան,
Կպան պալատի առջևի դռան—
Քոցակի դվեցին:

Մոգերը վախցան:
Իրենց թագուհուն շուտ խորհուրդ տվին
Տանել Արային գիշերվա մութով—
Անշուկ, անձայն, մի բլրի վրա
Այրել գեղապանժ մարմինը նրա:

Ընտրեցին մի բլուր: Գերաններ դրին,
Հատակ կազմեցին: Շուրջը շարեցին
Թանկարժեք իրեր, տեղեր, նիզակներ,
Իր սուրը ոսկե, իր մեծ վահանը,
Իր արքունազարդ լայն պատմուճանը:

Պառկեցրին Դիցին: Հատակի տակը
Դրին անհամար վառելիք և ցախ:
Հեռացան կամաց և սպասեցին
Գիշերվա կեսի խորացած մութին:
Երբ իւժն շարժեց երկնակամարում
Իր վառ արորը, և Հայկը ուղղեց
Աղեղնավորը Մեծ Շան սահմանին—
Հանկարծ վայր իջան լուսե թևերով,
Կրակ աչքերով այն շորս շները,
Որ կապված էին Արայի լույսին
Գաղտնի կապերով:

Նրանք բոլորվեցին
Արայի շուրջը, բոց լեզուներով
Երկար լիզեցին նրա վերքերը:

Երբ մարդիկ եկան՝ ապշած մնացին:
Երկնքի միջից ցուացող մի լույս,

Մի լույս կապուտակ,
Հերարձակ իջավ—
Վառեց Արայի երկու աչքերը:

Վառեց Արայի երկու աչքերը,
Ոսկիով լվաց նրա վարսերը:
Արան քարձրացավ և հանգիստ նստեց:
Նստեց և խոսեց:

Արա

Պատճառ աշխարհը
Տեսանելի է: Նա մեծ հայելի է,
Որ լի է կյանքի թաքնված ձևերով՝
Աշխարհաշինման նախապայերով:

Թրթ սանդուղքներով ոլորապտույտ
Մտա հողերի մթնած մեծ վիճը՝
Ինձ բոլորեցին բարդ այն կերպերը,
Որոնց առջևը ո՛չ մի դուռ կամ պատ,
Ո՛չ մի բերդ ամուր
Զեն կարող ցցել անանց մի արգելք:
Նրանց արմատները,

Սպասող սերմերի հուր մագիլները
Պատռում են ներքին լույսի ամպերը:
Հերկված ճամփեքում արյուն է հոսում՝
Կանաչ զորություն և համառություն:
Ցոթը կրակ են
Ցոթ անգամ բացված,
Ցոթը ուժերով անողոք ճեղքված
Եվ յոթ կյանքերի ձևերը առած:

Հասկացա, որ դրանք այն հոսանքներն են,
Հյուլեն իր սաղմում խեղդող ուժերը,
Իրոնց սահմանից անցնելու համար
Պետք է այրի սիրտ և պայքար համար:

Ասի, ես պետք է անցնեմ այս խավար
Լաբիրինթոսը,
Ոսկեծին իմ մոր
Փեշերին հասնեմ և Անահիտի
Արգանդի լույսը երկու ձեռքերով
Ժողովեմ և խմեմ:

Եվ երբ այս արի՝
Իմ ձեռքը զինվեց բոցավառ սրով—
Ես ճամփա բացի խավարի միջով:

Հնկա ուրիշ վայր:

Կարծես լեռան մեջ
Բացված մի կիրճ էր, լեցված սրածայր
Հսկա ժայռերով:
Երբ առաջացա՝
Մառերը հանկարծ շարժվեցին կամաց—
Վիշապի դեմքով շարժվեցին իմ դեմ:
— Ես հասկանում եմ,— ասի ես նրանց,—
Մթին աշխարհի
Քաղաքի վրա իշխող արքայի
Դուք պահակներն եք:

Դուք ոգիներն եք
Մեռնող իղձերի՝
Հագված պարապով գերեզմանների:

Վեր առա ձեռքս և կարկառեցի
Մեջս բոցկլտող ջահը իմ սրտի,
Այդ ոգիները սողացին մի կողմ—
Ես առաջացա:

Առջևս բացվեց մի կամար հսկա,
Որտեղից լույսի հեղեղ էր թափվում:
— Դու վերադարձար, դու վերադարձար,—
Փսփսաց մի ձայն, և սեր մի հրատապ
Ինձ գիրկը առավ:
Կյանքը ծնվում է արգանդում հրավառ
Եվ նորից իջնում արգանդը հրավառ:

Ինչքա՞ն ժամանակ այնտեղ մնացի,
Ես լավ չեմ հիշում: Հիշում եմ, որ լույս
Կամարի պարզած նեղ ուղորտներով
Ես վեր բարձրացա և աշտարակի
Բարձրաբերձ գլխին կանգնած նայեցի:

Ամբողջ տիեզերքը փռվեց առջևս:
Պետք է իմանալ, աստվածները իսկ
Իրենց սահմանած երկնքի մասից,
Իրենց մեջ ապրող հույզի աշխարհից,
Իրենց աստղերի ուղի շրջանից
Շատ շեն հեռանում:

Այն որ հեռու է—

Թվերի ծովը, բարդ հավելումի
Խաչաձև կարգը, անծայրածիրը՝
Մնում է թաքնված:

Այնտեղից տեսա Ամբողջությունը,
Աստղադաշտերի հսկողությունը,
Արևելք շրջող ոսկեթափ բացը,
Արևամուտքի բոսոր շրջանը,
Մոլորակներում պառկած ծովերը,
Բյուր արևների լուսե գետերը:

Մնացի սասանած:

Աջից և ձախից,
Կոնաձև ցցված Մեջտեղի կողմից,
Մեկմեկի խառնված, մեծ ալիքների
Եվ հոսանքների ջրվեժ է թափվում:
Անթիվ աստղերը՝ ոսկե դաշտ կազմած,
Փայլփլում էին, երերում էին:
Գիսավորները՝ հրաբույց և արագ,
Մագլցում էին դեպի անհունը,
Ապա ուղորվում, վայր էին սահում
Նրկնակամարի զառիվայրներով:

Այդքան մեծության բեռը մղկտաց
Իմ կուպերի տակ: Միրտա ի՞նչ կերպով

Կարող էր գտնել քարախման ձևը
Եվ անծայրածիր անվերջությունը,
Ինչպե՞ս կարող էր հոգուս մեջ գտնել
Հիմնական շեշտը իր արարչության:

Նորից վայր իջա:

Կանգնեցի առջև մի վերջալույսի:
Հազիվ թե նիրհող արևից մեկը
Սուզվել էր ծովում իր հորիզոնի—
Ադամամուժը, արևածագը, ապա գիշերը
Ճախարակի պես աջ ու ձախ դարձան,
Երկնակամարը լեցրին փոփոխվող
Լույսի, խավարի զորագնդերով:

Հանգիստ դիտեցին:

Մտքիս մեջ դանդաղ, ալիքանման շրջաններ անցան,
Եվ ժամանակը,
Լողացող տղայի կայտառ շարժումով,
Թափառեց մեջս, ճեղքեց ջրերը:

Ուզեցի թափով նետվել ետևից
Ոլորապտույտ շարժվող արևի,
Հագնել ճրագը, ճախրել նրա հետ:
Այդ պահին, սակայն, հոգնություն զգացի,
Կոպերիս վրա ծանր թե նստեց,
Լեցվեցի քնով:

Լեցվեցի քնով,

Եվ քնի պահին իմ ներքին, գաղտնի
Աչքերիս առջև տարածվեց մի ծով՝
Անհուն և անծայր, անափ և անվերջ:

Լուռ հայելի էր զմրուխտե ծովը
Առերես միայն:

Պարզ էր ու հանգիստ,

Անծայր ջրերի թաքնված խորքերում
Կատաղի, ժածուկ պայքար էր մղվում:

Ահա կանգնած եմ բաժանումների
Կենտրոնում ոսկե:

Ես միություն եմ:

Երկու բեռով շղթայված խորհուրդ,
Հավիտենական ներկայություն եմ,
Գարնան պտղեկումով ժայթքող նոր ավիշ,
Հաց եմ և գինի՝ զոհաբերություն,
Հերկող և ցանող անմեռ զորություն:
